

УДК 336.71

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

ЗАПОРОЖЕЦЬ Світлана Володимирівна

к. е. н., доцент,

доцент кафедри фінансів та обліку

ТВСП «Черкаське навчально-наукове відділення

Львівського національного університету імені Івана Франка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8378-5549>

ТРИГУБ Юлія Павлівна

здобувач вищої освіти

ТВСП «Черкаське навчально-наукове відділення

Львівського національного університету імені Івана Франка»

Анотація. У статті досліджено сучасні методи управління якістю кредитного портфелю банку, визначено наслідки впливу воєнного стану на стан якості кредитного портфелю банків в сучасних умовах господарювання, обґрунтовано напрями оптимізації роботи банків з непрацюючими кредитами.

Ключові слова: кредитний портфель банку, якість кредитного портфелю, методи управління якістю кредитного портфелю банку, непрацюючі кредити вплив воєнного стану.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні наміри України та розгортання повномасштабної війни на території країни зумовили зміни в розвитку її економіки. Ці зміни суттєво вплинули і на розвиток банківської системи, яка є важливою ланкою фінансової сфери. Стабільне, ефективне функціонування банківської системи – головний напрям забезпечення стабільного соціально-економічного розви-

Аннотация. В статье исследованы современные методы управления качеством кредитного портфеля банка, определены последствия влияния воєнного положения на состояние качества кредитного портфеля банков в современных условиях хозяйствования, обоснованы направления оптимизации работы банков с неработающими кредитами.

Ключевые слова: кредитный портфель банка, качество кредитного портфеля, методы управления качеством кредитного портфеля банка, неработающие кредиты и влияние воєнного положения.

тку України в умовах глобалізації фінансових процесів, інтеграції економіки країни у світове господарство та, зокрема, в умовах воєнного стану.

Значимість банків у цих процесах є ключовою з огляду на те, що банки являються основним джерелом у забезпеченні всіх суб'єктів господарювання та фізичних осіб послугами (коштами), без яких неможливе стабі-

льне функціонування бізнес-процесів на всіх економічних рівнях.

Оскільки кредитування посідає центральне місце в банківській діяльності, тому вдосконалення та ефективна організація управління якістю кредитним портфелем є ключовим завданням банків. Якість кредитного портфеля безпосередньо впливає на прибутковість банку, його ліквідність, стійкість та надійність. Це є важливими показниками банку для його клієнтів, адже якість кредитного портфеля дає можливість оцінити ефективність кредитної політики банку, його конкурентоспроможність та фінансову стійкість, особливо в сучасних реаліях.

Тому управління якістю кредитного портфеля, що безпосередньо впливає на підвищення ефективності як кредитної, так і діяльності банку загалом, набуває особливої актуальності в сучасних умовах функціонування та розвитку банківського сектору України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань формування та управління кредитного портфеля банків присвячено чимало праць таких вітчизняних вчених, як Ю.В. Бугель, С.Г. Арбузов, В.І. Міщенко, С.В. Науменова, Ю.В. Серик, П.М. Чуб, Н.В. Рогожнікова та ін.

Так С.Г. Арбузов визначає, що кредитний портфель – сукупність усіх банківських позик, що структуровані за певними параметрами відповідно до завдань визначеної кредитної політики банку [1].

Ю.В. Бугель трактує визначення кредитного портфеля як набір кредитних інструментів для досягнення встановлених цілей [2].

Економіст А. Завгородній тлумачить поняття «кредитний портфель»

як економічні відносини, що виникають при видачі й погашенні кредитів, здійсненні прирівняних до кредитних операцій [3].

Що стосується поняття «управління кредитним портфелем», то Ю.В. Серик зазначає, що управління кредитним портфелем банку має за мету балансування та стримування ризику усього портфеля, контролювати структуру кредитного ризику, що притаманний тим чи іншим ринкам, клієнтам, позичковим інструментам, кредитам та умовам діяльності [4].

П. Чуб визначає управління кредитним портфелем як процес, що складається із п'яти послідовних етапів:

1. Вибір кредитної політики;
2. Аналіз ринку кредитів;
3. Формування кредитного портфеля;
4. Перегляд кредитного портфеля;
5. Оцінка ефективності кредитного портфеля [5].

Тому, зокрема, проблеми та напрями покращення оцінки ефективності, а відповідно й якості кредитного портфеля українських банків висвітлено у наукових працях таких вчених, як Л. Батракової, А. Белякова, Є. Ломакіної, М. Денисенко, Л. Примосткої, А. Андросова та багатьох інших вітчизняних науковців.

Серед зарубіжних дослідників, які внесли вклад в розробку даної проблеми, варто відзначити М. Грубера, А. Гроппелі, Е. Елтона, У. Шарпа та інших.

Метою статті є дослідження сучасних методів управління якістю кредитного портфелю банку в умовах воєнного стану.

Виклад основних результатів. Якісно організована кредитна діяльність банку – важливий показник його

роботи та ефективності менеджменту. Результат кредитної діяльності банку визначає якість його кредитного портфеля. Таким чином, під якістю кредитного портфеля розуміємо ефективність формування кредитного портфеля банку, спираючись на його прибутковість, ступінь кредитного ризику та рівень забезпеченості [6].

Кредитний портфель – це специфічний об’єкт управління, що має бути структурованим відповідно напрямів кредитування, відповідати вимогам та цілям банку за прибутковістю, ліквідністю та ризиком. Кредитний портфель є основною частиною активів банку, яка має забезпечу-

вати потрібну для функціонування банку прибутковість.

В умовах переходу до ринкової економіки в банківській сфері збільшується значення ефективності управління кредитним портфелем банку. Адже ефективне управління кредитним портфелем допомагає знизити кредитний ризик, підвищити якість та збільшити дохідність кредитних операцій [7].

Від ефективного управління кредитним портфелем залежить стабільність діяльності банку, його імідж, конкурентоспроможність, фінансові результати (рис. 1).

Алгоритм ефективного управління кредитним портфелем банку

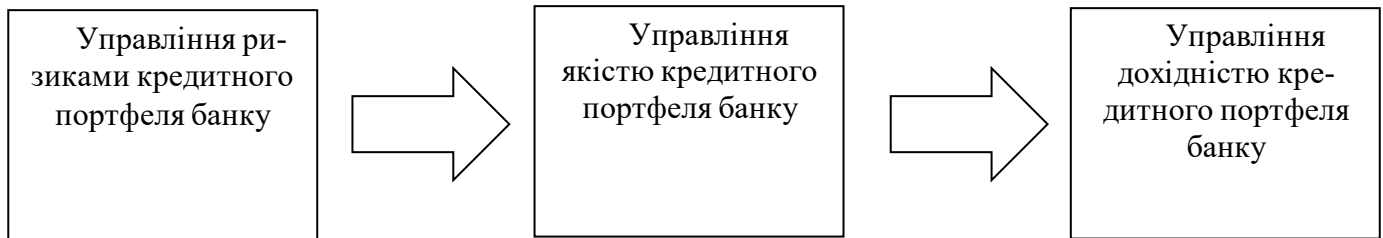

Рис. 1. Алгоритм ефективного управління кредитним портфелем банку

Джерело: розробка авторів

Банки, як і інші економічно важливі установи піддаються впливу зовнішніх чинників (економічних, політичних, соціальних та інших), тому не дивно, що обсяги кредитного портфеля за останні 5 років змінюва-

лися (табл. 1), адже 2018-2019 роки були періодом економічного відновлення, 2020-2021 роки – пандемія Covid-19, період локдауну, а 2022 року розпочалася повномасштабна війна.

Таблиця 1

Частка кредитного портфеля в активах банків України за період з 01.01.2019 по 01.12.2022рр., млн. грн.

Показники	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.12.2022
Всього кредитів, млн. грн.	1 193 558	1 097 595	1 049 579	1 149 566	1 168 920
Всього активів, млн. грн.	1 935 189	1 982 628	2 210 647	2 358 982	2 625 325
Частка кредитів в активах, %	61,68	55,36	47,48	48,73	44,52

Джерело: складено авторами з використанням [8]

Як бачимо з табл. 1, кредитний портфель займає вагоме місце в активах банків. Зокрема, за період 2018-2019 років частка кредитного портфеля становила більше половини загальної суми активів банків. На даний період припадає економічне відновлення, тому банки були зацікавлені в кредитуванні, зокрема, роздрібному. Також варто відмітити, що приблизно 46% від усього кредитного портфеля займали кредити в іноземній валюті.

Проте, вже у 2020 році у зв'язку з пандемією Covid-19 попит і бізнесу, і населення на кредити знижувався, не зважаючи на подальше їх здешевлення. Тому обсяг кредитного портфеля почав зменшуватися, а відповідно і його частка в активах (у 2021 році частка є меншою 50%). Внаслідок пандемії погіршилась платоспроможність позичальників, а, відповідно, незабезпечені споживчі кредити перетворилися на непрацюючі, тому перед банками постала необхідність формування резервів для покриття збитків від таких кредитів.

Згідно даних табл. 1, навіть попри воєнний стан обсяг кредитного портфелю банків зріс у порівнянні з мину-

лим роком (на 19 354 млн. грн.), зокрема, це відбулося за рахунок запуску безвідсоткового кредитування бізнесу на час війни. Адже саме за рахунок бізнесу підтримується рівень економіки та, в майбутньому, її відбудова.

З лютого 2022 року більшість банків запропонували боржникам універсальні «кредитні канікули». Це зменшило тиск на клієнтів, що виник через безпекові загрози та економічну невизначеність. Завдяки «кредитним канікулам» боржники могли знизити вплив ліквідності в перші місяці війни та відновити роботу. Після різкого падіння в березні економіка стабілізувалася і поступово відновлюється [9].

Тож тепер банки починають детально аналізувати фінансовий стан боржників та пропонують індивідуальні умови реструктуризації. Всі ці заходи проводяться задля підтримки рівня якості кредитного портфеля банків. Зокрема, для простоти та ефективності управління кредитним портфелем, банки розділяють кредити за стадіями якості (рис. 2).

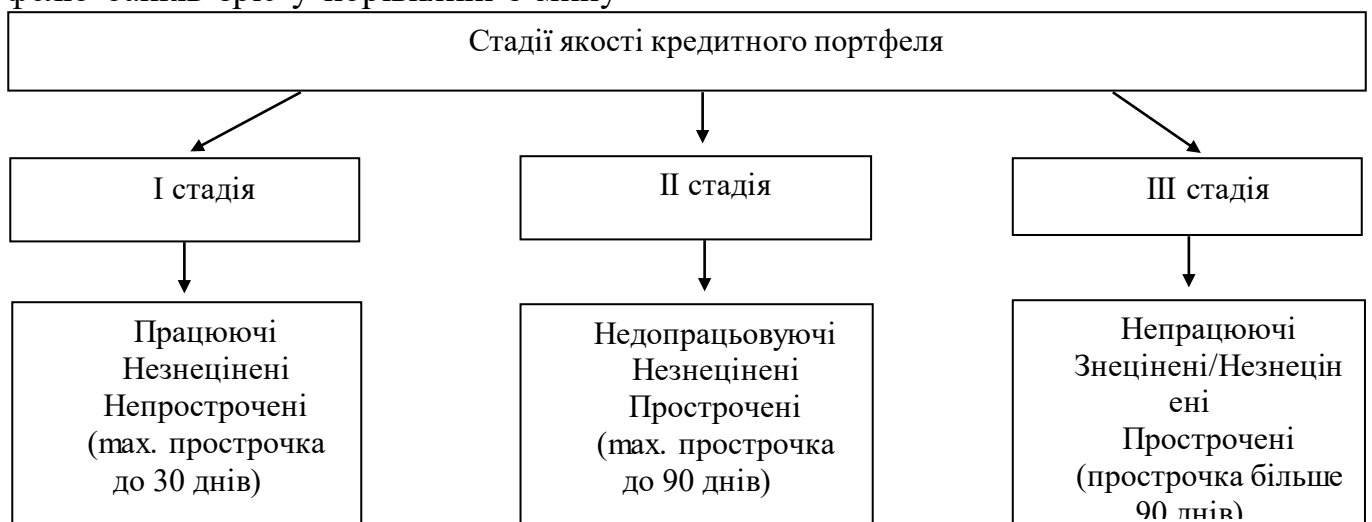

Рис. 2. Стадії якості кредитного портфеля банку

Джерело: розробка авторів

Якість кредитного портфеля є найважливішим показником ефективності організації кредитного процесу. Під якістю кредитного портфеля можна розуміти таку властивість його структури, яка забезпечує максимальний рівень прибутковості при допустимому рівні кредитних ризиків і ліквідності балансу.

Знецінений кредит – це той випадок, коли ринкова вартість забезпечення не покриває валову заборгованість клієнта. Коли це може статися:

1) Щось сталося з самим забезпеченням і тепер його ринкова вартість дешевша;

2) Ринкова вартість забезпечення є сталою, але клієнт вчасно не повертає кредит і валова заборгованість зростає, і вже перевищує вартість забезпечення.

Поява знецінених, непрацюючих кредитів призводить до виникнення непокритого ризику, тобто вимагає від банку збільшувати резерви під кредитний ризик. Якщо кредит в III стадії, то резерв, як правило, формується на повну валову заборгованість клієнта.

Тому у процесі управління якістю кредитного портфеля особливу увагу потрібно приділити виявленню, оцінці та моніторингу і контролю проблемної кредитної заборгованості/непрацюючих кредитів (NPL).

Повномасштабне військове вторгнення росії в Україну переломило тенденцію до поступового скорочення частки непрацюючих кредитів (NPL), яке тривало з 2018 року (табл. 2).

Таблиця 2

Частка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банківської системи України за період з 01.01.2019 по 01.12.2022рр., млн. грн.

Показник	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.12.2022
Всього кредитів, млн. грн.	1 193 558	1 097 595	1 049 579	1 149 566	1 168 920
Непрацюючі кредити, млн. грн.	630 767	530 781	430 370	345 131	429 526
Частка непрацюючих кредитів, %	52,85	48,36	41,00	30,02	36,75

Джерело: складено авторами з використанням [8]

Зауважимо, що в період 2018-2021 років обсяги непрацюючих кредитів мали тенденцію до зменшення, відповідно і їх частка в кредитному портфелі знижувалась, зокрема станом на 01.01.2022 року становила 30,02%. Це є результатом списання банками у 2021 році зарезервованих непрацюючих кредитів та активізації кредитування і, як наслідок, відбулося найсуттєвіше за останні роки зниження частки NPL та покращення якості кредитних портфелів за усіма групами банків. Зокрема, у банків з іноземним

капіталом та у банків з приватним капіталом частка NPL вже скоротилася нижче рівня 10%.

Проте, з початком війни частка непрацюючих кредитів почала поступово зростати і станом на грудень 2022 року становила 36,75%. Можлива глибока економічна криза вплине на погіршення якості кредитного портфеля банків. Тому Національний банк вдався до регуляторних пом'якшень у частині оцінки кредитного ризику, що дозволило у березні-травні 2022 року стримувати зростання частки не-

працюючих кредитів. А вже починаючи з червня 2022 року банки розпочали поступове визнання NPL.

Висока частка NPL до початку війни – це перш за все результат кредит-

ної експансії минулих років, коли стандарти оцінювання платоспроможності позичальників були низькими, а права кредиторів недостатньо захищеними [10].

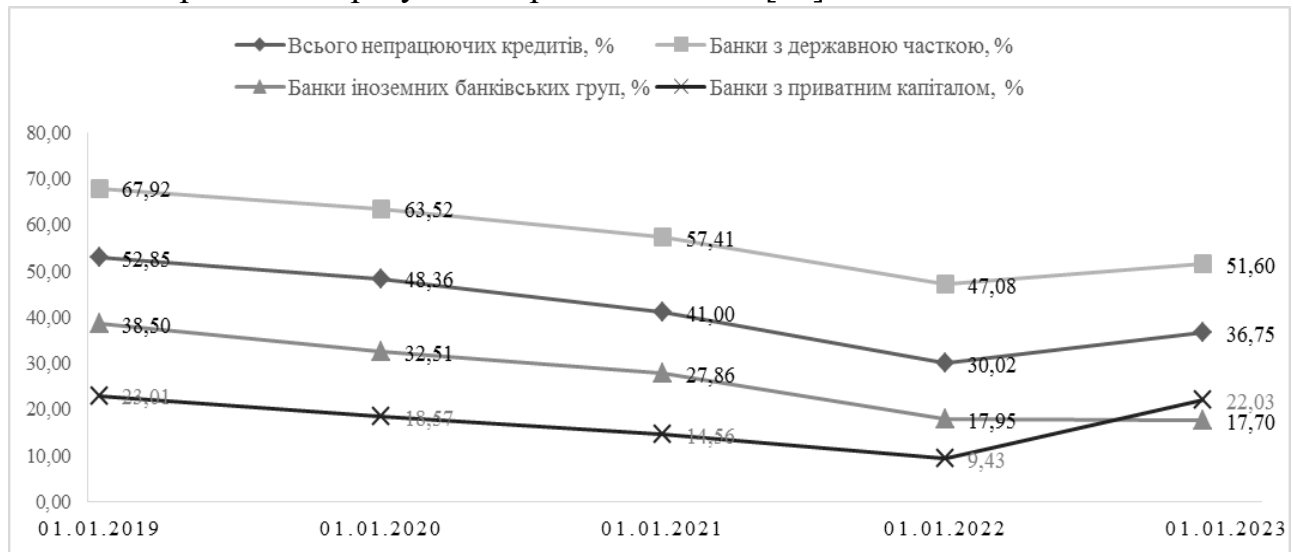

Рис. 3. Частка непрацюючих кредитів (NPL) у розрізі банківських груп, %
Джерело: складено авторами з використанням [8]

Державні банки з 1 січня 2021 року до 1 січня 2022 року скоротили обсяг непрацюючих кредитів найбільше (рис. 3): на них припадало майже дві третини від загального скорочення за банківським сектором. В результаті частка непрацюючих кредитів у державних банках за цей період знизилась з 57,41% до 47,08%.

Проте, частки NPL все ще залишається тягарем для держбанків, у яких станом на 01.12.2022 року частка непрацюючих кредитів складає близько 52% (близько 70% припадає на ПриватБанк).

Банки іноземних банківських груп за 2021-2022 роки знизили частку NPL до 17,70%, варто зауважити, що саме кредити в іноземній валюті складають більше 70% обсягу непрацюючих кредитів. Частка непрацюючих кредитів банків з приватним капіталом за 2022 рік зросла на 12,6%.

Висока частка NPL у структурі кредитних портфелів негативно впливає на ефективність функціонування банківських установ, створює загрозу втрати доходів і підвищує вірогідність банкрутства банків. Саме тому банки з допомогою НБУ почали поступову роботу з непрацюючими кредитами: списання, реструктуризація, стягнення заставного майна.

Висновки. Спираючись на вищесказане, для того, щоб уникнути збільшення частки NPL та підтримувати якість кредитного портфеля на достатньому рівні, на нашу думку, необхідно дотримуватися трьох правил:

- зважаючи на сучасний стан економіки України ретельно проводити оцінку платоспроможності позичальника;
- постійно моніторити ризики кредитного портфеля;

– контролювати рівень проблемної заборгованості та за потреби формувати додаткові резерви, або ж провести заходи щодо її подолання.

Повномасштабна війна очікувано негативно вплинула на платоспроможність позичальників, а отже – до зростання втрат від кредитного ризику та частки NPL. Вчасне реагування банків на кредитні ризики та за потреби проведення заходів щодо подолання проблемної заборгованості, зокрема

реструктуризації – запорука подальшої стійкості банків.

Робота із NPL, що виникнуть під час поточної кризи, триватиме після завершення її глибокої фази. Важливим завданням банків України буде – актуалізувати стратегії скорочення частки непрацюючих кредитів після припинення чи скасування воєнного стану. Що слугуватиме необхідною передумовою для підвищення їх інвестиційної привабливості у майбутньому.

Список використаної літератури

1. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. Київ: Центр наукових досліджень Національного банку України «Знання». 2011. 504 с.
2. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем. *Галицький економічний вісник*. 2010. №2(27). С. 157-162.
3. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Львів: Центр Європи. 2000. 576 с.
4. Серик Ю. В. Управління кредитним портфелем банку. *Економіка і управління*. 2012. № 4. С. 70–75.
5. Чуб П. М. Підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку: автореф. дис. Київ: Київ. нац. екон. ун-т. 2003. 19 с.
6. Кузнецова І. В. Проблеми формування та управління кредитного портфелю банку. *Проблеми розвитку фінансових послуг*. 2014. С. 18-21.
7. Волкова В. В., Власенко О. С. Підвищення якості кредитного портфеля як чинник мінімізації кредитного ризику банку. *Економіка і організація управління*. 2021. №2(42). С. 76-85.
8. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> (дата звернення 20.11.2022).
9. Звіт про фінансову стабільність за червень 2022 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-N1.pdf?#page=35 (дата звернення 20.11.2022).
10. Рівень непрацюючих кредитів (NPL). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl> (дата звернення 20.11.2022).